

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA**.

MÁSODIK ÉV

Pesten.

Februárius' 6. 1838.

6. szám.

Tartalom: Hazai literatura. Magyar történet. Péczely' m. historiája. — Időszaki sajtó a' magyar és ausztriai birodalomban 1838. —

☞ Felszólítás iróink 's könyvkiadóinkhoz.

HAZAI LITERATURA.

Magyar történet.

31. *Magyarok története Ásiából kijövetelüktől fogva a' mai időkig* *) . Irta Péczely József. Debreczenben, nyomtatott Tóth Lajos által. 1837. Első darab, Ásiából kijövetelüktől fogva az Árpádhoz kihalásáig. — Második darab, a' Mohácsi vérnapiig. n. Sr. 215 és 480 l. 3 ft. 36 kr. cp. (kik több példányt egyenesen a' szerzőnél rendelnek meg 's kész pénzben, azoknak 3. ft.).

Régen várt vizsgáló — talán nem csatlakozik, ha általánosan szól — régen várt a' magyar közönség mív' megjelenését feszültebb vágygyal, mint e' jelenét: részint, mivel serdülő literatúránkban semmi nem hiányzott inkább, mint egy nemzeti nyelven szóló *pragmatica* hazai historia; részint, mivel a' szerzőtől — ki romai nyelven olly csínnal, ízléssel, megválasztással, olly szív- 's lélekbe hatólag írta, olly hű festői ecsettel tudta a' tetteket rajzolni, mint két kötetekben né-

*) Sietünk a' honi történetek' barátival ezen, a' második kötettel csak most bővült jeles munkát megismertetni; fentartván magunknak annak idejében egy más szempontból induló vizsgálat' közölhetését is. Szerk.

hány év elve megjelent, oskoláink' 's hazánk' határain kívül is váltig ismeretes, több külföldi tudományos hírlapokban érdemlett dicséssel koszorúzott: „*Summarium Historiae Recentioris Europae Statuum*“ czímű munkája mutatja; a' hon' nyelvén sem lehele várni mást, mint feltűnőt, jeleset. Megjelent a' mív, nagyobb része kezünkben már; menyiben felelt meg általa közönségünk' várásának a' szerző, az idő mutatandja meg: de hogy V. a' magában meg nem csatlakozott, őszinte örömmel vallja, és siet a' minden hazafitól, nem mondom olvastatni, de házi társalkodó kézikönyvül fölvetetni érdemes munkának, minél előbb, minél több kezekbe jutandását, e' sorok által, ha csak némileg is, előmozdítani.

Célját oda nyilatkoztatja előszavában a' sz. olly történetírását próbálni adni hazánkknak, melly rövid legyen szárazság, érdekes vastag kötetekre terjedés nélkül; ugyan azért — Tacitusból vett jelszava szerint — nem mindent, csak a' különösen szembetűnő szépet, vagy rútat beszélni el; mivel fő tiszteinek nézi a' történetírásnak, hogy az erények el ne hallgattassanak, 's hogy a' rosszat tevést és szólást eltávoztassa az utókor-

tól és gyalázattól tartás. Előadásában a világosságon kívül rövidséget is keresett, de ezért amazt soha tudva fel nem áldozta. Új szók' elfogadásában, annyival inkább csinálásában igyekezett a szerfelett nagy bátorság', de a hátortalanság' ellenkező hibáját is kerülni: mind a kettőt, 's ezt talán inkább mint amazt, kárhoztatván, még egészen ki nem mivelt, magában sok gazdag ereket rejtő, könnyen gazdagítható, de még nem eléggé gazdag nyelvünk' jelen állapotjában. A' helyesírás' szabályaira nézve, minthogy kellett valamihez, legtanácsosabbnak ítélte a' m. t. társaságéihoz szabni magát, noha azt vallja, miképen még maga is sokakban kételkedik. Ha munkája' olvasása közben, csak néhánynak is ifjú olvasói közül hevült olykor kebele, 's telve tisztelettel a' szép, nagy — telve utalattal a' rút, alacson tetek iránt, csak egyben is közülök nemes vágy ébredett, követni azokat, kerülni ezeket, 's élni nem magának, hanem élni embertársainak, élni a' hazának: jutalmazva fáradsága, teljesülve ohajtásai' legfőbbike!! Ennyit kíván tudatni, a' semmi rendkívülit nem ígérő, inkább annak, mi már készen volt, a' kitett végre okos és célirányos használtatását, kiváló gattatását, szívhez, honfiakhoz szóló nyelven rövid, de világos előadását, miat valamely hosszadalmas történetani vitatásokat, a' történetek' homály lepte mezején új fölfedezéseket várató, rövid, szerény, lelkes előszó. Ez a' szempont, mellyből meg akar ítéltetni, mellyből meg kell ítélnünk.

Lássuk tehát: megválogatta-e jól irni valóit? 's míg kitézett célja szerint — a' szembeszökő szépre rútra volt különösen szegülve figyelme, nem adott-e csonka, össze nem függő, hézagos történetírását hazánk-nak? 's továbbá: a' mellyeket írt, úgy írta-e, hogy szív, honfiak nem maradhatnak olvasások közben illetetlenek? a' keresett rövidségért nyelvében nem szenvedett-e a' világosság? szóval olyan-e előadása, millyennek történetíróénak lenni kell, ki tanítani, egyszerűsmind gyönyörködtetni, elmét szívet együtt képezni akar?

Mi az elsőt, jelesen az 1-ső darabot tekintve, illeti: Árpád, sz. István, sz. László, Kálmán, II. András, IV. Béla' dolgait emelte a' többek felett ragyogóbb színekkel ki a' sz. 's nem épen ezeket kel-

lett-e, akár nemzeti kifejlésünket, törvényhozásunkat, akár a' történetek' fontosságát veszszük szemügyre? 's ezek az első darab' fényesb részei: de hogy a' többek sem mellőztettek; 's a' történetek' fonala sehol meg nem szakadt, arról minden egyes czikk bizonyosságot kiáltó tanú, valamint arról is, hogy ezen, a' többi fényesb részekhez mérve, mintegy árnyékba helyezetteknek is megvagyón saját érdemök, 's ha mi szép vagy rút csilámlott ezekben is elvéve elé, nem kerülte ki az író' éber figyelmét, rövidség keresése' mellett is, mindig méltányolva feltünteté. A' ki erről meg akar győződni, olvassa meg csak a' Péterről, Abáról, I. Andrásról, I. Béláról, Salamonról, II. Béláról, Imréről, kun Lászlóról, III. Andrásról szóló rövid fejezeteket. Mi itt mint leg-rövidebbet, ide legkönnyebben áttehető, csak az I. Béláról szólót írjuk ki, kevés kihagyással, 71 lap.

Béla uralkodása rövid, de atyai, és az országra nézve igen hasznos volt. Alig hogy kardja hatalma, 's nemzete megegyezése a' fő polezra juttaták: azonnal hüvelyébe dugva fegyverét — mire a' történetek' évkönyveiben oly kevés példát találhatni; mit szokatlan történetekkel gazdag, megvilágosodottnak nevezett jelen nagy századunk, annyi veres tapasztalás után is, megtanulni nem tud, vagy nem akar — felejtve győzedelmét, nem ellenfelei' üldözése, ha lehet, kiirtása, hanem megnyerése által igyekezett királyi székének állandóságát, a' 22 esztendő óta szakadatlan belső villongások, hazafi háborúk által rongált, elerőtlenedett országnak valahára pihenést, nyugalmat belül, kívül tekintetet szerezni. E' végre köz bocsánatot hirdtetett, 's azt lelkiismeretesen meg is tartotta. Nem volt elég, hogy a' hazájokba 's kötelességökre visszatértek régi vagyonaikba, hivatalaikba vissza tette; hanem a' vissza nem tértek' ártatlan feleit is, minden bosszútól, személyökben, vagy javaikban eshető serelemtől, saját párthívei ellen is, megőrizte. Ily, gyermekeit eltevelyedésekben is szerető jó atya' kepeben lépven fel először — mire a' vérengző Péter és Abazsarnokságok' minden rettentésivel rá nem mehetek — azt nyerte, hogy csend, béke csak hamar visszatértek az országba 's székét nem volt, belől legalább kitől féltetni. Kivülről azonban támadhatott volna még így is veszedelem, a' Salamont befogadott 's oltalmába vett IV. Henrik esászártól, ha ezt, vagy, minthogy ez maga gyermek volt, azokat, kik helyette kormányoztak, elég nemes, elég okos nem lett volna lekötelezni magának, az ama' sorsát elhatározó, veres harcban elfogott német vezerek és vitézek iránt mutatott ritka emberségével, kiket minden váltság nélkül, sőt vitézségök méltánylása jelölül gazdag ajándékokkal eresztett hazájokba. Így kívül belül eloszlátván a' hont fenyegető viharokat: következtek az ország'

virágoztatására, a' köz jóllét' hágtatására czélzó mindenféle hasznos rendelkezései. Ilyenek" stb. elé számlálatnak rövideden rendelkezései. Alább: „Talan — mert valamint a' roszból jó, ugy a' jobol is ered néha rosz — a' királynak épen ezen szelid, kegygyel teli uralkodása okozta, hogy a' hamu alatt lappangó szikra, a' pogányoknak, vagy, mivel ezek nyilván nem szenvedtetek, a' pogánysághoz titkon szitoknak a' keresztény vallás iránt András minapi kemény törvénye által elfojtott gyűlölsége, újra kirozott. Ezek, bátorságot véven a' királynak mindenek, még ellenfelei iránt is mutatott kedvezéseiből, ismét, mint András' uralkodásra lett meghivatattasakor, ugyancsak Vatának, atyja' vad természetét, hajlandóságát öröklött fia', vezérlése alatt, zászlót emelnek a' Krisztus' erőszakkal rájok tolt vallása 's gyűlölt követői ellen, élve egy magától a' királytól akaratján kívül szolgálatot alkalommal. A' király t. i. hogy népe kívánatait, szükségeit bizonyosabban megtudja, egyszerűs mind hogy azt, az ország' dolgaiba, a' törvényhozásba neki engedett egyenes befolyással, annyival inkább megnyerje, és így egy jó fejedelemben a' mi csak lehet, a' legdicséretesebb szándékból, az 1062-ben Szekes-Fejervárra hirdetett országgyűlésre a' papokon, világi nagyokon (magnásokon) és nemeseiken kívül, kik tették rendesen az országgyűlést, a' városok', helységek' követeit is meghívja, kettőt kettőt mindenünnen, az öregebb, értelmesebb lakosok közül. Alig hogy ezek, sok más, részint az ujságon kapó, részint már előre gonoszt forraló, gyűlevész sokaságtól kísérve, Szekes-Fejervárra megérkeztek; azonnal gyűléseket, lázító beszédeket tartván magok közt, 's maga a' sokaság is nevelvén bátorságokat: a' keresztény vallás' gyökerestől kiirtására czélzó verengező szándékjokat, 's az Andrástól minap kicsikartakhoz mindenben hasonló irtózatot kívánataikat, sziveket fagyraló láрма és fenyegetőzések közt előadják. A' király a' feje felett függő veszedelemben is lelke jelenségét, mint hajdan bátyja, el nem veszve, sem engedésevel a' köz, legszentebb ügyet elárulni, sem férfias ellenszegülésével a' jelenlévő rendek' életét veszelyeztetni nem akarván, harmad napi halasztást kíván, míg mind maga, mind magok a' dolgot jobban megfontolják. Ez alatt a' vidékbeli katonaságot, minden hieit titkon fegyverbe öltöztetvén, 's közel rejtve tartván, midőn harmad napon a' király' halasztását már kész engedelem gyanánt vett, 's ezzel még jobban verszemet kapott lázadók, a' király' intesire, előterjesztésre semmit nem hajtva, már erőszakhoz készülének, egyszerre, a' királytól adott jelre, körül fogatnak a' mindenfelől rájok rohanó jól felfegyverkezett katonaságtól, 's mielőtt ijedsegökből magokhoz jöhetnének, minden út a' szabadulásra zárva lévén elöltök, vagy levágattatnak, vagy elfogattatnak; a' foglyok közül a' nagyobb bűnösök halállal, a' kisebbek, Sz. István törvénye szerint, szabadságok' elvesztésével lakolnak. Ez volt a' pogányságnak Magyarországon a' keresztény vallás ellen tett utolsó, kétségbeesés szülte próbatétele; ez a' rajta esett végesapás, melly után csak itt ott titkon áldoztak, 's csak igen kevesen, szent ber-

keikben, 's forrásaiknál isteneiknek, míg nem ezt is rövid időn teljesen megszüntette Sz. László' ujjabb kemény parancsa. — Így az országot másodszor is megesendesítvén, a' gonoszt, melly annak belsején rágódott, meghódítván: egy még szebb jövődő, még nyugodalmasabb esztendő', boldogabb uralkodás' reménye állt előtte, 's lelke tele volt országa virágoztatására czélzó mindenféle nagy gondolatokkal: de mielőtt ezek közül csak egyet is valósíthatott volna, véletlen halál, a' királyi szék', vagy mások szerint, egy ház' reá szakadása által, dicséretes igyekezetei közben meglepte 1063-ban.

Kissé hosszabbak, de annyival érdekesebbek a' Péter, Aba, kún László' véruuralkodását, gyalázatos 's borzasztó végöket festő részek. — A' jóval terjedékenyebb, szépségben sokkal dúsabb második darabról nem is szólunk. Erről tökéletesen teljesülve találjuk, mit sz. előszavában mond: „Kit a' régi homály fedte századokból kevesebb érdekest nyujthatott első kötet csak valamennyire is kielégít, a' mindjárt utána következő sokkal inkább ki fogja elégíteni, a' tárgyak 's személyek nevedekő fontossága, egy n. Lajos, Hunyadi és Mátyás természettel a' munkáét is nevelvén.“ — Ezt a' sz. — mint hirlapi jelentésében mondja — serkentetve a' n. é. közönség' nem közönséges részvéte által — újra különösebb gonddal átdolgozta; 's ez minden kétségen túl a' munka' koronája. Itt minden fontos, minden érdekes; szép, rút az erővel festő toll alatt jóval hatóbb, sokkal feltünőbb.

A' másodikat — az előadást tárgyazólag: ítéletünk szerint, ez a' sz. erősöd oldala, ez az, minél fogva régi görög és római nagy mestereinek pirulás nélkül közikbe állhat. Állításunk igazlásaul nem fogunk ama kétségen kívül a' legkiragyogóbbak közé tartozó helyekre szorúlni, mellyeket a' Jelenkor' Társalkodója, és Athenaeum a' munka' megjelenése előtt, és mindjárt utána mutatványul közölttenek. Olvasván már ezeket egyszer a' közönség (noha melleleg érintve itt, nem is épen úgy, mint a' könyvben vagynak, nem is egész összefüggésökből közöltetve) ismét kiemelésök czéliránytalan lenne. A' n. Lajos, Hunyadi János, és Mátyásról szóló, általában feszültebb iparral kidolgozott, 's a' sz. tollának hatalmát annyira tündököltető részekből sem irunk ki semmit: kiszemelni ezekből valamit lehetetlen, kiszakasztani bajos és kár lenne; egészen kell azokat

olvasni, mint szintén a' III. András', n. Lajos', Albert', Mátyás' halálok szülte, hazánk' szívében olly véresen dúlt belső viszályok' rettentőségét; n. Lajos özvegye' 's leánya'- 's majd a' koronájokat elrablott k. Károly' szomorú esetét; a' nemzetnek Zsigmonddal 's ennek szabad lelkű magyarjaivali megakadását, szakadatlan küzdéseit, várnai romlásunkat; Konstantinápoly' siralmas elését, mindjárt utána Belgrádnak annyival dicsőségesb védelmét magyar erő, magyar ész által; Hunyadi László' borzasztó végét, parasztaink zendülését, ennek eredetét, irtóztató lefolytát, gyászos következményeit stb. Ezeket, mint a' sz. által a' többeknek, mind a' körülményekre kiterjeszkedés, mind élénkebb színekkel festés által felibe emeltek, következőleg, ha itt közleni akarnók, igen sokra telendöket, mind mellőzzük. Csak a' mohácsi, ama minden hazafi kebelt mélyen ható vérnapi erővel habzó, érzetdús leírását — melly berekeszti a' munka' eddigi folyamát — adjuk:

A' harczt megelőzőtt 3 nap a' seregek', 's az ütközet' elrendelésére fordított, csatázván az alatt is szüntelen, 's mindig győzedelmesen, őrcsapatjaink a' Dárdát már meghaladott, 's mind közelebb nyomuló ellenség' előseregeivel. Legtöbb gondot, vitakozást a' király' miként bátorságosítása okozott. Nemelylek, távol a' harczt veszélyeitől bátorságos helyre, hol válogatott sereg-osztályok álljanak őrt mellette, javallák vitézni. Mások, attól tartva, hogy a' nemesség nem fog a' tűznek, mint már egyszer elég vakmerőn kinyilatkoztatá, királyá nélkül menni, tanácsosabbnak velek magát ugyan a' harcztba nem eresztetni, de helyét potolni egy, ruhaiba, fegyvereibe öltöztetett, hozzá minél hasonlabb férfival, ki a' harcztok' sorai közé vegyülve, jelenléte' példája által eleszse, gyúlaszsa ezeknek harcztvágyát, bátorságát. Sokan ezt, ha a' család, mint igen könnyen megtörténhetik, ki tudatnak, az elsőnél is veszedelmesebbnek itelvén, abban állapotok végre meg: legyen jelen, közöttök, de vedve minden veszély ellen, jól választando hely' 's a' legválogatottabb, legmeghittebb, oldala mellől soha nem távozandó, erős szívű, erős karu vitézek' (kik között nevszerint: Ráskai Gáspár, Török Balint, és Kállai János említetnek) őrtalma alatt. — Felviradt vegre a' hazánk', nemzetünk' sorsát sok századokra elhatározó nap, lelket vidito, szívet emelő, ragyogó fényben kelve, 's így rejtve a' joslani szeretők' emberi rövidlátása elől a' romlást, mellyet kevés órá' köze, mellyet lementerajok, annyi jövő korokra, nemzedékekre vala a' rasztando. A' magyar tábor állott ki elebb a' — Mohácson alól egy, a' Dunától fél mérföldnyire választott — viadal-terre; sokkal későbbben, szinte 8 órányí untato, fárasztó várakoztatás után az

ellenség. Mielőtt rohanó fúvatott volna, a' nádor a' királyt, hogy jelenlétééről senki ne ketelkednek, meghordozta a' már felállított sereg' rendsoraiközt; mindenütt, valahol megfordult, valamint a' két fő-vezér is, beszédet tartott, a' körülményekhez illőt: emlékeztetve régi dicsőségekre; az ellenségen, melly előttök áll, övéik által, isten' segedelme után, kisdud sereggel nyert annyi, olly fényes győzedelmekre; a' jelen harczt fontosságára; hazájoknak, a' természetből vetett gátokon, Dunán, Száván, Dráván már áthatott, kebleben dúló vad ellenség ellen, még csak benne hős fiaiban helyezett bizodalma, 's hanemha győznek, megmaradása lehetetlenségére. Mihelyt Lajos újra helyén, a' hátszó lovas-osztály' közepén volt, szólott a' harcztvágy-ébresztő, ellenséget viadalra hívó tárogató; de bár mennyiszere ismételtetett is ez, az ellenség mind csak vesztegelt. Már szinte a' táborba visszamenni készülének a' mieink, midőn d. u. 3 óra felé, a' két tábor részint elválasztó, részint a' mieinknek jobbról oldalt nyuló domb mellett, egy csoport török lovas-ságot, csillogó fegyvereiről Tomori legelebb észrevesz egész csendességben Mohács fele közelíteni. Gyanítva mindjárt, a' mi volt, hogy szándékok vagy a' tábor feldúlni, vagy a' mieinket bátrul megtámadni, vágat egyenesen oda hol a' király van, 's jelentvén a' dolgot, parancsolja a' mellette őrt álló Ráskainak, Töröknek, Kállainak (mint kikhez leginkább bizott, hogy kis erővel nagy fordítást tehetnek) egy csapat lovassággal az ellenség' feltartoztatását. Ezek rendeltetésüket vették ellen! Tomori ismétli parancsát, 's okául azt adja, mert a' rendet nem akarja, nem tanácsos megbontani; a' király hallgat; azok engednek a' fővezér szavának. Alig ért elebbeni helyere, az első hadi rendhez, Tomori vissza: ereszkedik le az átellenben eső dombokról az osman derek sereg. elől a' lovasság, utána testőrjeivel Solimán. Tomori nyargal újra a' királyhoz; értesíti a' mindjárt kezdődő viadalról; bátorítja, biztatja; a' sisakot, most először, fejibe teteti, mire a' király egészen elsárgul, 's ez, sokak' szemében a' közel romlást hirdető első rozsz jel. Pillanat alatt ismét vezéri helyén lévén az ersek, 's most jel adtván, mindket felől őszveacsapnak a' seregek, telve tüzzel, bizodalommal, egymásra fenekedő indulattal, telve vezereik buzdítása által ingerelt harcztvágygyal. Megtetetvén az első lövések, csak hamar kézre, kardra kerül a' dolog. Hullnak a' vitézek mind ket részről; ujak tolnak ezek' holttesteim keresztül elő; csak a' hátralásról nem akart egyik fel is gondolkozni. Lankad vegre 's állást vesztve kezd hátrálni a' török; sarkában az új lelket, bátorságot nyert magyar. A' hátralásból majd futás lesz. A' mieink már kezökben velik a' győzedelmet; osztozni abban, kimozdul körületeivel a' király is helyéből; úzik mohón, gondatlanul a' futó ellenséget; de midőn jól elő haladtak, 's épen oda, hová ez akará, ágyú-telepjeihez értek, megfordulnak a' tettett futok, megdörögnének halál-miveik; 300 ágyú ontja egyszerre, 's szorja szerteszet a' győzők' sorai köze a' halált; kevés idő alatt terítve a' mező holt testekkel; oda a' bátrak, oda közöttök a' dicső-

ségben, veszedelemben velek osztozott, mindenütt köztök, mindenütt elől vitézkedett Tomori; elesik a' másik fővezér is; zavarodásba jön az egész magyar tábor, 's ezt még azon hír is neveli, hogy menekedésök' helye, táborok feldúlva, elfoglalva az ellenségétől, sokaságát nem lévén képes feltartóztatni, legyőzni az ellene küldött bátor, de kisdéd sereg. Két tűz közzé szorítva most, fosztva az ellentállhatás', fosztva szükség' esetében, a' táborba menekhetés' reményétől, fut minden, kinek a' szerencse még kedvezett; fut a' király is, 's a' Csele patakjához (minthogy a' törökök fortélyt, hasonlóhoz, mellyel magok győztek, gyanítva, nem merék eleinte üzni a' futókat) szerencsésen elért. Itt a' setét, a' szakadó zápor 's félelem miatt nem keresgélhetvén, merre könnyebb, merre bátorosabb az átmenetel, neki ugrat vaktában a' víznek, követve csak egyedül ifju hiv udvarnokától, a' töle soha nem távozott silésiai Czettricz-től. A' vizen is veszély nélkül átgázolt; de mikor az eséstől meg sikosult tulsó partra akarna kihatólni, paripája vele visszahanyatlik, 's minthogy egész fegyverzetben volt, ennek is, lovának is nyomva terhetől, a' különben sem erős többé fel nem egyenesedhetik, 's a' mocsárban végzi ifju, 20 év, két hónapra terjedt, szerencsétlen életét. Czettricz urát meg nem szabadíthatván, megjegyezte legalább a' helyet, hol szerencsétlenül járt, hogy idővel fölkerestetvén, szokott tisztességgel takaríthatassék eldőlehez. — Igy végződött a' magyarnak megsirathatatlan Mohácsi verna, királyunk', nemzetünk, nemességünk' színe, a' 2 ersek', 5 püspök', 28 zászlós ur', más szinte 600 főnemes', 10,000 lovas', 12 ezer gyalog', öszvesen majd 23,000 ember' vesztivel. 'S ezzel még nem volt vege a' veszteség ek. Az elfutottak közül, mintegy 1500-an, a' sötét éjszaka, az iszonyu zivatar által elnyomattatva, kézre kerültek, 's más nap az ellenséges táborba vitetvén — nehányt az előkelőbbek közül kivéve, hogy elebb útmutatokul, vezetőkül szolgálván a' hazájokat dúló ellenségnek, majd drága áron vásárolják meg szabadságokat — a' többek mind irlgalmatlanul lenyakaztattak, az emberiséget, győzedelemben merseklest nem ösmert nagyúr' parancsolatjára. Kevesen voltak olly szerencsések, mint Batori a' nádor. Ezt sebes futó menje kiragada az első veszedelemből; de majd lankad az éhség, szomjúság, erős, tartos futás által kimerített hű pára, 's míg az elebb messzehagyott kergetők' közeledtével, kettőztetett erővel szabadulni, szabadítani törekszik, egyszerre összeroskad. Batori gyalog marad, köszvényes, sánta lábbal. Eszre veszi ura' veszedelmét, hozza közel, gyors lova segítségével, hasonlóul menekvest keresett hű szolgája, Kecskes Pál (Istvánfinál Paulus Caprarius); melle ugrat; egy pillanatban lepattan maga lovaról, vonakodó urát erővel nyeregbe emeli; elnyargal az; helyben marad ez, a' menekedésről nem is gondolkozva; 's csakhogy urát megmentheté, örömmel adja magát verszomjuzó üldöző. kezeibe; kiktől azonban, vagy mivel vad sziveket is megilleté nemes tette, vagy mivel nagy váltságot vartak erte megszabadított urától — szokások 's várakozása ellen megkímeltetett, 's nem sokára rab-

lánczaiból, nagy summa pénzen, hálás urától kiváltatván, ennek reá árasztott kegyelme boldogítja hátra lévő napjait, 's nemes öntudat: hogy maga feláldozása boldogsága' szerzője. A' később, Zápolya alatt, nádorságot viselt, 's ezen sors üldözte fejedelemben, a' szerencse' minden csapásai közt tántorítatlan ragaszkodásáról híres (Lindvai) Bánfi Jánosnak csaknem hasonló módon szerzett szabadulást, maga elfogatásával, Bakacs Sándor; 's az erényért, a' szép, a' nagyszerű tettekért fendobogó keblek' öröme, Bakacs' szép tettének is hasonló lett — méltányoltatás az ellenségtől, gyors szabadítás, örök hála a' szabadítottól — jutalma. — 'S vajha csak ennyiből állott volna vesztesége, 's ne kellett volna, puhaság, belső viszálykodás, önzésbe sülyedt fiai vétkeért, még keményebben is lakolni szerencsétlen hazánknak! De midőn már elhullottak fiai, elesett király, kik, ha mind későn is, fegyvert ragadanak oltalmára, akkor kezdődött még a' kötelesség-, isten-, haza - felejtőkön, a' fegyvertelen, fő és védelem nélkül maradt árva honon, a' nagyobb isten' ítétele Solimán, miután szellelküldött katonáival a' szomszéd vidéket, Baranyát, Somogyot feldúlatta, lakóit levágatta, ki nem elégített vér-, zsákmány- és bosszú-vágygyal útját folytatta Bufele, akadályozatlan; mert kik a' honrontó csata előtt a' harezterre utban voltak is, az elvesztett ütközet', eltörölt magyar tábor' hirere, magokhoz bizodalom, egymással közlekedés nélkül, haza inkább, mint az ellenség elibe siettek; így a' Frangepántól Kőrösing vezetett 15,000 horvátok; így a' Fejervár és Győr körül állott, cseh és morva segítő hadak. Zápolya pedig (kit különben is szantszándékos elkeses' gyanuja nyom) a' győzővel merkőzni nem merve? vagy korona — alkalom után olázkodva? Szegedről nézte, 40,000 főnyi hadával, sem előre, sem hátra nem mozdúlva, hetekig összedugott kezekkel, megilletetlen szívevel, hazája' siralmas pusztítását. Ki ha jobban sietett —, vagy a' Mohácsi ütközet, mint sokan javasolák, halasztatott volna addig, míg a' feljebb emített Horvát-, Cseh-, Morva-, Erdelyországi hadak a' Mohácsi táborral egyesülhetek volna: akkor Magyarország legalább 80,000 embert tehetvén az ozman erőnek ellenebe, hihetően nem vala szenvedő a' csapást, mellyet most szenvedett.

Heted napra, — leégetett faluk', városok' üszkei, kirablott, ledöntött templomok', szent helyek' onladekai, a' meggyilkolt fegyvertelen földnépekből folytatott verpatakok' árjai közt — megérkezvén (sept. 9-d.) Solimán Budára, azt minden ellentállás nélkül elfoglalta, nem leven benne őrizet, 's a' királyné udvarával, kincseivel Pozsonyba, urak, előkelőbb lakosok, ki merre tudott, szerteszellel szaladván, még mielőtt közelített volna az ellenség, mindjárt, mihelyt a' szerencsétlen harezot meghallák. Tizennegynapi Budán mulatása alatt azt az egész földet, melly a' Duna, Balaton és Győr közt esik, tüzzel vassal elpusztította, lakosait kardra hanyatta, vagy rablánczokra fűzette; csupán a' fejervári, tatai, komáromi, esztergomi, es a' koronát keblebe rejtő visegrádi várak (ez utolsó az oda futott sz. Pálról nevezett remete-barátok 's néhány parasztok által

tisztelet-gerjesztő bátorság- és elszántsággal oltalmaztatva) dacoltak a' mindent veszként felforgató ellenség' dühével; minthogy várívó készülétei a' Drávan túl maradtak. Hasonló vitézséggel, mint a' visegrádiak, de nem hasonló kimenettel oltalmazták magokat a' vértesi erdőkben Maróthoz menekedett férfi, asszony, gyermek vegyes sokaság. Kik szekér-, árok- sánczaik között, minthogy irtalmat úgy sem várhattak, magokat utolsó lehelletekig védeni eltökélték, áso, fejsze, kapa, villa, dorongokkal fegyverkezve, több ízben, iszonyu vérontással, visszaverték a' sánczaikat meghágni próbált temérdek törökséget, míg nem ez, vallott kárán bosszujában 's szegyenletében, ha ezen, mondván fegyvertelen sokaságot legyőzni nem tudná, előhozata nagy ágyúit, 's ezekkel messziről löveté rakásra a' közlrol karddal hozzájárulhatatlanokat. Húsz vagy huszanöt ezerre teszik ezen szerencsétlenek' számát. Többen, miután, elővonatván az ágyúk, sem megmaradhatásnak sánczaik közt, sem, mint ferfiakhoz illik, fegyverrel kezekben, meghalásnak módját nem láttak, futással igyekeztek szabadulást keresni, de ezek is többnyire utól éretvén nyomban meggyilkoltattak. Ekkor történt — mi, ket koszorús költőnk által szivrázó, szivemelő versekben a' hazai történetek közzül kiemelve, kedves olvasása a' hon' lelkes fiai 's leányinak — hogy Dobozi nyeregbe maga mellé vett hitvesét menteni próbálván, midőn látná, hogy meg csakugyan nem mentheti, a' halált inkább, mint a' vad csoport martalekjává leteit választó magas lelkü nőt elebb vasával keresztül üti, aztán maga rohan üzői közé, kik e' szörnyü tette kényszeríték: 's miután néhányat közülök bosszújának áldozott, elnyomva végre a' sokaságtól, hős halált hal.

Tiszteket rettenetesen végzett katonái visszakérülvén, Budát felgyújtotta Solimán; de — mi izlést, a' szep, a' nagy iránt nem érzekellenséget mutat e' fölemelkedett barbarban — szántsándékkal megkímélé a' hajdan Mátyás lakta fényes királylakot, királyi pompás istálokat, vadaskertet. Budáról Bécs ellen készült. Készületének csak híre is reszketett a' császári főváros; lakói futásról, magok' 's kincseik' mentéséről gondolkodtak: midőn vévén tudósítást, hogy Azsia fellázadt, telre hajolván különben is az idő, szándékát egyszerre megváltoztatja; a' Dunát Pestnél keresztül hidaltatván, azon rabló csoportjait által szállítja, 's hasonló dúlás, gyújtogatás, öldöklések között, mint mikor bejött, Pest-, Bács-, Bodrog vármegyéken keresztül, Magyarországot szeptember' vége felé ide hagyja, rabot sokat — mind a' legerősebb ferfiakat, legválogatottabb asszonyokat — zsákmányt — ha igaz, mit némellyek irnak, — semmit nem vive magával, győzedelmét otthon örökítendő, 3 szokatlan nagy ágyun, 's Hercules, Apolló, Diánának, Mátyás alatt a' híres Trarri v. Traui Jakab (Jacobus Tragurinus) által érezből öntött ritka szépségü szobraikon kívül.

Miután keresztül vonult a' dúló vihar, 's hazánk téren nem volt többé ellenség, kezdtek ha mind gyéren, ha mind rettegve is, a' fölriadt lakosok békés hajlékaikba haza szálingózni; csak

Mohács' gyász mezejétől tartóztatott mindenkit iszonyodás, undorodás, a' messze érezhető megvesztegetett levegőtől — a' temetetlen büzhött testhalmokon táborozó, dögemészto nagy ebektől való félelem vissza: míg nem találkozott egy keresztény indulatu fő asszonyoság, a' volt nádor Perényi Imre' özvegye, Kanisai Dorottya, ki hazája helyett a' kötelességet, mellyel az védelemben elhullott fiainak tartozott, teljesítette; saját költségén 400 embert fogadott, nagy sírgödröket ásatott 's ezekbe takarította a' szerencsétlen áldozatok' maradványait. Ezek, vagy más valaki még elebb megtalálta, 's nem messze a' mosártól eltemette a' király' holttestét is. Honnan azt Czettricz és Győri parancsnok Sárfi, a' királyné' küldöttjei, felásatván, Sz. Fejervárra vittek. Itt temettetett el is. Utolsó tisztességét vetekedve adák meg ugyanott a' korona felett versengő fejedelmek, Zápolya még azon évi nov. 10-kén igazán királyi — Ferdinánd esztendő egy nappal későbbén még sokkal nagyobb pompával. Benne minden idő előtti, 's annyi rendkívüli volt, hogy csak azért föl kellene maradni emlékeztetének. Idő előtt született, idő előtt koronázott királynak, idő előtt kezdett érni 's beszélni, idő előtt házasodott, idő előtt halt meg, idő előtt harezba bocsátkozása' következtében.

Abból, hogy Solimán sem bejöttével várívó készüléket nem hozott, sem távoztával semmi örízetet sem Budán, sem sehol az országban hátra nem hagyott, méltán azt következtethetni: hogy valamint állandó foglalás' szándéka nélkül jött, úgy jövődöre feltartott legkisebb jog nélkül távozott. Így hát talán még, mint a' Várnait, mint annyi mást, ezt a' csapást is — melly legalább 200.000 fiaitól fosztá meg — kipihenendő vala szegény hazánk, csak egyetértés, saját káronokás, csak egy Hunyadi János, vagy Mátyás kívántatott volna: hiányozván pedig mind az, mind ez, elkerülhetetlenek voltak, a' mellyek következtek: a' király' halálával újra erősebben föllobbant belső visszázkodás', hazafi háború' dulongási között, a' most kiment ellenségnek — kapva az önkényt ajánlkozó alkalmon — újra bejövele; általa a' bősült indulattal önkeblen dúló nemzetre tartós rabiga' tétetése; innen eredő százados szenvedéseink, 's mi minden kinszenvedésnél több — úgy szellemi, mint erkölesi kifejlődésünkben 's ezzel polgári előhaladásunkban is századokkal hátrább vetetesünk. Méltán irva tehát verbetükkel évkönyveinkbe Mohács' neve; méltán marad, míg egy magyar lesz, felejtethetlen Mohács' emlékeztete!

Nemzeti nagy létünk' nagy temetője Mohács:

Hajh! 's est visszavonás okozá mind, 's durva irigység!"

Mennyi erő, tűz! minő rövidséggel 'társult világosság! milly tömött, milly sebes 's lélekteli elbeszélés, mint maga a' történetek folyama! milly lángszínekkel égő festés! milly mélyen feneklett szív-ösmeret 's erre hatni tudás! 's most már bátran kérjük: lehet-e olvasó, kivált magyar olvasó, ki ezeket 's

hasonlókat olvasva illetlen maradjon? Az a' Kecskés Pál, az a' Bánfi és Bakacs Sándor, az a' Dobozi — milyenek számtalanok ragyognak elé a' nem nagy könyvben, — milly mesterileg oda illesztett, az egészszszel milly szoros egybefüggésbe csatlott, milly erény' és haza', illy fiak, illy tettek' szülője', szerelmére hevítő, buzdító kitérések?! mennyire egészen oda intézvék, hogy az ifju olvasó hazája' történetein kívül, a' hazai jelesb művekkeli megösmékedésre, 's kiben erő, kedv és elhívattatás vagy, épen írásra is felgyújtassék! Kétségen túl ez, 's más nem lehet a' szerzőnek nézete abban is — mi különben historiai műben váratlan, példatlan, 's ha ide nem tekintünk, épen megfajthatetlen volna, így tudva pedig, csak helyeseltető —: hogy jelesb költőinkre, kik valamely hazai nevezeteseb eseményt, nemzeti és költői lélekkel fölfogva, örökíteni próbáltak, könyvében annyiszor hivatkozik, például az Árpád, Zalán' futása, a' Cserhalmi, Augsburgi viadatok, Aradi Gyűlés stb. korszorús éneklőire.

(Vége a' jövő szimban).

Időszaki sajtó a' magyar és ausztriai birodalomban 1838.

32. — E' folyó évben, a' két hazában a' következő újságok és folyóirások jelennek meg:

A. Magyar nyelven I. Politicai lapok: 1) Erdélyi híradó, Kolozsvárt, szerkesztő és kiadó Méhes. 2) Erdélyi hírlap, Brassóban, sz. Köpe, kiadó Gött. 3) Hazai és külf. tudósítások, Pesten, sz. Galvácsy, k. Kulesárne. 4) Hirnök, Pozsonyban, sz. és k. Orosz. 5) Jelenkor, Pesten, sz. és k. Helmeczy.

II. Literatúrai folyóiratok: 1) Figyelmező, Pesten sz. és k. Schedel, Vörösmarty, Bajza. 2) Tudománytár' 2-d. szakasza, Pesten, sz. Balogh, k. a' m. t. t.

III. Encyclopaediai folyóiratok: 1) Athenaeum, Pesten, sz. és k. Schedel, Vörösmarty, Bajza, 2) Hasznos mulatságok (társas a' Hazai 's k. tud.) 3) Minerva, Kassán, sz. és k. Ellinger. 4) Nemzeti társalkodó, Kolozsvárt (társas az E. híradónak). 5) Századunk (társas a' Hirnöknek). 6) Társalkodó (társas a' Jelenkornak). 7) Tudományos Gyűjtemény, Pesten, sz. és k. Karolyi István. 8) Tudománytár, első szakasz, Pesten, sz. Luczenbacher, k. a' m. t. társaság.

IV. Törvénytudományi folyóirat: Themis, Pesten, sz. Szalay László, k. Heckenast.

V. Egyházi folyóiratok: 1) Egyházi Tár, Pesten, sz. és k. Guzmics. 2) Erdélyi predikatori Tár, Kolozsvárt, sz. és k. Salamon. 3) Magyar Szion, Pesten, sz. és k. Gyarmathy.

VI. Gazdasági és mesterségi: 1) Gazdasági tudósítások, Pesten, sz. Kacs Kovics, k. a' gazd.-egyesület. 2) Ismertető az összművészet és polgári szorgalomban, Pesten, sz. és k. Borsos Márton. 3) Ismertető honi 's külf. gazdaságban (társas az előbbinek). 4) Magyarország' szőlőtermesztését tárgyazó folyóirat, Pesten, sz. és k. Schams.

VII. Szépművészeti és mulattató lapok: 1) Honművész, Pesten. sz. és k. Mátray. 2) Koszorú (társas a' Tud. Gy. nek). 3) Mulattató (társas az erdélyi hírlapnak). 4) Rajzolatok, Pesten, sz. és k. Munkácsy. 5) Regélő (társas a' Honművészek).

VIII. Népi lap: Vasárnapi újság: Kolozsvárt, sz. Brassai, k. Méhes. — Összesen 29 fele folyóirat és hírlap.

B. Deák nyelven: 1) Ephemerides politicae statisticae, Pozsonyban, sz. és k. Kovács Pál. 2) Alveare (társas az előbbinek).

C. Német nyelven. I. Politicai újságok: 1) Agramer Zeitung. 2) Ofner Pesther Ztg. 3) Pressburger Ztg. 4) Siebenbürger Bothe. 5) Siebenbürger Wochenblatt. **II. Nem politiciaiak:** Aehrenlese (társas a' pozsonyi újságnak). 2) Blätter f. Geist, Gemüth u. Herz (társas a' S. Wochenblattnak). 3) Gemeinnützige Blätter (társas a' budai újságnak). 4) Handlungs Zeitung. 5) Luna (társas a' zágrábi ujs.). 6) Pesther Auctions und Kundschafsbblatt. 7) Schams Zeitschrift f. u. Weinbau. 8) Spiegel.

D. Olasz nyelven: Gazzetta di Zara.

E. Szerb nyelven: egy tudományos és szép-lit. (Letopise) 's egy divatlap.

F. Oláh nyelven: a' brassai újság.

G. Horvát nyelven: Novine horvatzke. Tehát hét nyelven összesen 49 folyóirat és hírlap.

Az ausztriai birodalom' időszaki sajtója 1838-ban:

A. Német nyelven. I. Politicai újságok: 1) Bothe aus Tyrol. 2) Brünner Zeitung. 3) Graetzer Ztg. 4) Klagenfurter Ztg. 5) Laibacher Ztg. 6) Lemberger Ztg. 7) Linzer Bürgerblatt. Oestreichischer Beobachter. 10) Prager Ztg. 11) Salzburger Z. 12) Troppauer Z. 13) Wiener Z.

II. Nem politiciai lapok és f. irások: 1) Adler. 2) Bauzeitung. 3) Bohemia. 4) Echo. 5) Erinnerungen. 6) Forst und Jagdjournal. 7) Gesundheits Z. 8) Humorist. 9) Jahrbücher d. Literatur. 10) Lloyd austriaco (németül). 11. Medic. chir. Z. 12) Mnemosyne. 13) Mil. Zeitung. 14) Mittheilungen f. Beförderung d. Ackerbaues. 15) Musikalischer Anzeiger. 16) Oekonomische Neuigkeiten. 17) Oestr. Morgenblatt. 18) Oest. Zeitschrift f. Geschichts u. Staatenkunde. 20) Oesterreichs Ehrenspegel. 21) Panorama d. Universums. 22) Salzburger Amtsblatt. 23) Sammler. 24) Theaterzeitung. 25) Telegraph. 26) Theologische Zschrift. 27) Wanderer. 28) Wiener Courszettel. 29) Wiener Modenzeitung. 30) Wochenblatt f. Industrie. 31) Zschrift f. oestr. Rechtsgelehrsamkeit. 32) Zuschauer. 33) Med. Jahrbücher.

B. Olasz nyelven. I. Politicai lapok: 1) Foglio de Verona. 2) Gazzetta di Milano. 3) Gazzetta Veneta. 4) Messagiere tirolese. 5) Osserva-

tore triestino. 6) Osservatore nuovo veneto. 7) Ristretto dei foglietti universali

II. Nem politikai lapok és f. irások: 1) Annali univ. di Medicina. 2) Annali di statistica. 3) Ape delle cognizioni utili. 4) Bibliografia italiana. 5) Biblioteca italiana. 6) Censore univ. dei teatri. 7) Corriere delle dame. 8) Corso dei cambi. 9) Cosmorama pittorico. 10) Effemeridi delle scienze mediche. 11) Fama. 12) Favilla. 13) Figaro. 14) Foglio commerciale. 15) Gazzetta eclectica. 16) Gazzetta univ. medica. 17) Giovedì. 18) Giornale d' Agricoltura. 19) Giorn. di farmacia chimica. 20) Giorn. delle sc. mediche. 21) Gondolier. 22) Indicatore lombardo. 23) Lloyd austriaco. 24) La moda. 25) Pirata. 26) Portate di Venezia. 27) di Trieste. 28—30) Prezzo corrente generale di Milano, Venezia, Trieste. 31) Ricoglitore. 32) Termometro mercantile. 33) Vendita settimanale. 34) Eco.

C. Cseh nyelven: 1) Prágai újság. 2) Casopispro Katolicke.

D. Lengyel nyelven: Gazetta Lwowska.

E. Illír nyelven: Laibachi újság.

F. Görög nyelven: Telegraph.

Tehát hat nyelven özveséggel 92 hirlap és folyóírás.

Ezek szerint a folyó lapok' számát tekintve, **Ó Felsége'** státusaiban a magyarországi lapok a' külsőkhöz úgy állanak mint 49:92! a' lakosoké 12 millió: 32 millió; az arány tehát kedvező.

A' magyar nyelvű folyóiratok' száma a' nem magyarokhoz, mint 29:112-hez, a' magyar ajku lakosoké pedig 6 millió: 26 millió más ajku lakosokhoz; 's az arány így még kedvezőbb.

Tudományos becsre az olasz áll legelül; hasonlíthatlanul csekélyebb a' német, még csekélyebb a' magyar: de a' literatúrának az írokon kívül levő factorait veven szemügyre, nincs legkisebb okunk is a' pirulásra.

Városok szerint így oszlik fel a' sajtói munkásság:

1. oszt. Bécs és Milano 27-tel.
2. — Pest 23-mal.
3. — Trieszt 9-czel.
4. — Prága 8-czal.
5. — Pozsony és Velenceze 6-tal.
6. — Buda és Brassó 5-tel.
7. — Kolozsvár 4-gyel.
8. — Lemberg és Zágráb 3-mal.
9. — Brünn, Insbruck, Laibach, Lincz, Salzburg és Verona 2-vel.
10. — Graetz, Kassa, Klagenfurt, Roveredo, Szeben, Triest, Troppau és Zara 1-gyel.

S. F.

Felzólítás íróink 's könyvkiadóinkhoz.

Hazai literatúránk' lassu menetelének, az írói viszonyok' kevesbbé virágzó állapotjának egyik 's bizonynyal nem legcsekélyebb oka az elégséges nyilvánosság' hiánya. Ezt a'

dolog' természete 's a' tapasztalás egyformán igazolja, 's mindennap van alkalmunk hallani: „tehát van illy 's illy munka? nem is tudtam.“ 'S így, nem csak keletűségre nem kaphatnak könyveink, de a' literatúra maga is nem vergődhetik azon tekintetre, melly oly kívánatos, nem nyeri azon bizodalmat, mellyet talán érdemlene; sok íróink nem azon becslest, mellyre méltók, 's melly legnemesbike az ösztönöknek — mert e' hiánya mellett a' kellő nyilvánosságnak dolgozásaik, 's ezek által ömagok is nem eléggé ismertettek.

A' Figyelmező azon feladást tűzte ki magának a' hazai literatúrára nézve, hogy a' lehetőségig gyorsan jelentse a' literatúrai újdonságokat, 's mennyire összeköttetési 's kikkel összeköttetésben áll, azoknak ideje engedi, azokat hol röviden, hol bővebben, becsöknél fogva is megismertesse, hogy így könyveik' elterjedését 's helyes méltánylását előmozdítsa, 's ama' hiányt legalább némileg pótolja.

De e' pályán gyakorta lel akadályokat, midőn vagy igen későre, vagy néha igen nehezen juthat maga is a' literatúrai újdonságok' ismeretesehez. A' szerkesztőség tehát az írokat és könyvkiadókat, saját érdekében is, felszólítja egész bizodalommal: ne terheltetnének sajtó alatt levő cikkeikről, azoknak rendeltetése és czelja felől, bérment levelekben, őt minél hamarabb 's teljesben értesíteni; azok' megjelenése után pedig hozzája magokat a' munkákat is, a' maga idejében köszönettel leendő visszatérítés mellett, minél elebb beküldeni, hogy a' szerkesztőség azoknak érdemlegi megismertetéséről jökor gondoskodhassék.

De nem csak sajtó alatti vagy már megjelent, hanem készülőben levő munkákról is hasznos értesíthetni az írói ügy, mint az olvasó közönséget. Illy tudósítások kétség kívül nevelik a' literatúra iránti érdeket, be hagyván tekintenünk annak mintegy titkos műhelye; de apolják reménységeinket is egy folyton virágzó jövődség iránt. 's így örvendeztetők a' literatúra' barátinak; más felül író és könyvkiadóra nézve felette fontos tudni, mivel foglalkozik más, hogy hasonló munkálatok és vállalatok' összeütközése, 's így egyszerre két fel' csorbulása, melly még e' kised literatúrában is nem ritka, megelőztessek. Kérjük tehát írotársainkat, hogy az illy, sajtó alá még meg nem ért munkálataikról is, mennyiben érdekeik engedik vagy talán kívánhatják is, benünket szinte értesíteni sziveskedjenek; készek levén mindig egy kis helyet lapjaink' vegén az illy közléseknek szánni.

A' szerkesztőség.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG

ma, délelőtti 10 és fél óraker tartja első közülsét a' magyar tudós társaság' teremében. Közlelbbi számunkban arról bővebben.

Nyomatik Budán. a' magyar ktr. egyetem' betüivel.